

'Oku Kau Foki Mo e Mātu'á

Ko hono tokoni'i ho'o tamá 'i he – ngaahi fika Faka-'atamai'

Ko e lahi taha 'o e ngaahi fika 'oku tau fai 'i he 'aho taki taha, 'oku tau fai pē ia 'i hotau 'ulú. 'I he ngaahi fika 'e ni'ihi 'oku tau ongo'i 'a e fiema'u ke a'u atu ki ha pepa mo ha peni vahevahe pe ha mīsini fika (calculator). Ka 'i he taimi 'oku tau va'inga ai 'i ha va'inga taati (darts) pe pele pea na'a mo e sio 'i ha va'inga liiki, 'oku tau fakafalala 'i hano fai 'o e ngaahi fika faka'atamai lahi. Ko e poini 'e fiha 'oku fiema'u ke mālohi ai', ko e tatao mo e 'aka fakahū 'e fiha te tau fakalaka ai' pea 'oku lahi fē'unga 'a e taimi'?

Ko e fefononga'aki', vahevahe 'o ha tohi-mo'ua, fakatau, va'inga pe mamata 'i ha sipoti pea mo e teuteu 'o ha me'a-tokoni 'oku kau kotoa ai 'a e ngaahi fika faka'atamai'. Ko e ngaahi founa ko ē 'oku tau ngāue'aki 'i he taimi 'oku tau fika'i ai ha ngaahi me'a 'i hotau 'ulú 'oku 'ikai fa'a founa tatau ia mo ia 'oku tau ngāue'aki 'i he taimi ko ē'oku tau tohi ai ha fo'i fika.

Ko e ngaahi founa 'oku kau 'i he ngaahi fika faka'atamai' 'oku kei hoko ko ha misiteli ki he fānau tokolahi pea mo e kakai lalahi tokolahi foki. Ko hono fika'i 'o e 998 x 3 ko ha ngāue faingataa, 'o a'u pē ki he taimi 'oku ngāue'aki ai 'a e peni' mo e pepá, kapau 'oku 'ikai te ke 'ilo'i te ke lava 'o ma'u faka'atamai 'a e mo'oni' 'i hano kole 'a e 6 mei he 3000.

'A ia 'oku anga fēfē leva 'a e ako 'a e fānau ke fai e ngaahi fika faka'atamai'?

'Oku kamata'aki 'e he fānau 'enau lau e ngaahi me'a 'oku nau sio ki ai' pea ngāue'aki ha ngaahi me'a ke tānaki pea mo kole. 'I he'enuu ako peheé, 'e kamata leva e fānau ke nau fakakaukau ki he ngaahi founa 'o e tānaki' mo e kolé 'o 'ikai toe ngāue'aki ha ngaahi me'a. Ko e taha 'o e ngaahi 'uluaki founa 'oku ako ai e fānau ke tānaki faka'atamai ha mata'i fika 'e ua ko e kamata'aki 'a e mata'i-fika lahi' pea hoko atu hono lau taautaha 'o tānaki atu 'a e mata'i-fika hono uá. Ko e founa lelei 'eni 'i he taimi 'oku tānaki ai 'a e ngaahi mata'i-fika iiki'. 'I he taimi 'oku kamata ai 'a e fānau ke ngāue'aki 'a e ngaahi mata'i-fika lahiangé, 'oku nau kamata leva ke nau fa'u 'a e ngaahi founa kehekehe 'o kehe ia mei he lau taautahá.

Hangē ko'eni', ke ma'u 'a e mo'oni 'o e $25 + 89$, 'e lava 'e he fānau ke:

- 'Ai e 89 ke 'alu hake ke 90, tānaki leva ki ai e 10 pea tānaki leva ki ai e 14
- Tānaki e 20 mo e 80 ke 100, tānaki leva e 9 mo e 5, pea tānaki leva e 100 mo e 14
- Tānaki tu'o-ua e 10 ki he 89 pea toki tānaki atu leva ki ai mo e 5.

Ko e taha e ngaahi me'a mahu'inga fekau'aki mo e fika faka'atamai' ko e 'ikai ke tau fakakaukau tatau kotoa pē.

Ko e hā 'a e me'a te ke lava 'o fai 'i 'api'?

- 'Eke ki ho'o tamá 'a e founga 'oku ne fika'i faka'atamai ai ha tali ki ha fehu'i. Fakamatalaange 'a e founga te ke fika'i faka'atamai ai 'a e tali'. Kapau 'oku 'ikai lava 'e ho'o tamá 'o fika'i faka'atamai 'a e tali', 'oange ki ai ha ngaahi me'a ke ne ngāue'aki ki he laú.
- 'Eke ki ho'o tamá ke ne fika'i pe ko e hā 'a e lahi 'o e fetongi te ne ma'u 'i ha'ane totongi 'o ha me'a 'i he falekoloá.
- Kapau 'oku malu'i (ha seniti) 'e ho'o tamá ke fakatau'aki ha me'a, 'ekeange pe ko e hā 'a e lahi 'o e pa'anga 'oku fiema'u ke ne malu'i kimu'a pea ne lava 'o fakatau.
- Faka'ai'ai ho'o tamá ke ne fakafuofua 'a e totongi 'o ha me'a 'e ua 'i he taimi fakataú.
- 'I he taimi 'oku va'inga ai 'i ha va'inga 'oku ngāue'aki ha fo'i taisi (dice) 'e ua, fetongi 'a e taisi 'oku faka'ilonga'aki 'a e ngaahi fo'i pilioté 'aki 'a e taisi 'oku tohi'i ai 'a e ngaahi mata'i-fika.
- Kapau 'oku mamata 'i ha va'inga 'oku kau ai ha timi 'e ua, 'eke ki ho'o tamá ke ne fika'i faka'atamai 'a e faikehekehe 'o e ongo kai'.
- Fakakau ho'o tamá 'i hono fika'i 'o e totongi fekau'aki mo ha fononga mālōlō. Hangē ko'eni', *Te tau nofo 'i he pō 'e nima pea ko e totongi ki he pō 'e taha 'oku \$70.*

